

Monika Badowska-Hodyr*

ROZWIĄZANIA PRAWNE W OBSZARZE PODTRZYMYWANIA I WZMACNIANIA WIĘZI Z RODZINĄ W KONTEKŚCIE OSADZONYCH DŁUGOTERMINOWYCH A GODNOŚĆ I PODMIOTOWOŚĆ JEDNOSTKI

Streszczenie

Sytuacja długoletniego uwięzienia jest obszarem wymagającym intensywnych eksploracji. Szczególnym dopełnieniem tej problematyki są stosowne regulacje prawne, które stanowią o wyjątkowości konkretnego, optymalnego modelu postępowania penitencyjnego w kontekście kary długoterminowej. Znaczącym wsparciem procesu zmiany, korekty, rewaloryzacji będzie tutaj rodzina, bowiem zabezpiecza kompleksowe i spójne działania budujące przyszłość jednostki z perspektywy procesu inkluzji społecznej.

Słowa kluczowe: kara długoterminowa, więź z rodziną, godność, podmiotowość, sens życia

Wstęp

Człowiek nie może [...] istnieć bez [...] odniesienia do przyszłości. W normalnych warunkach odniesienie takie kształtuje całą terażniejszość. Jej ukierunkowanie dostosowuje się do punktu odniesienia jak opłki żelaza do bieguna magnetycznego. W przeciwnym wypadku, gdy człowiek traci swoją przyszłość, wewnętrzny czas, czas przeżywany traci całą swoją strukturę¹.

Viktor E. Frankl²

---

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: mbadowska@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0001-7000-3248.

¹ V.E. Frankl, *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej*, Warszawa 2017, s. 120.

² Viktor E. Frankl (1905–1997) – austriacki psycholog, psychiatra i psychoterapeuta; inicjator (1946) Trzeciej Wiedeńskiej Szkoły Psychoterapii – logoterapii; przedstawiciel nurtu egzystencjalno-humanistycznego we współczesnej psychologii; autorytet moralny XX wieku. Jego przemyślenia dotyczące wolności człowieka, jego godności oraz poszukiwania sensu życia mają głęboki wymiar humanistyczny i moc przemieniania

Kara długoterminowa to kara szczególna co do surowości jej wymiaru i długości doświadczanej izolacji od społeczeństwa. Jej definicja nie jest jednolita. W literaturze ujmowana jest jako kara pozbawienia wolności przekraczająca trzy albo pięć lat³. Taki sposób definiowania długoterminowej kary pozbawienia wolności warto uzupełnić o spojrzenie na tę kwestię Jarosława Warylewskiego, który przyjmuje, iż jest to: kara pozbawienia wolności w wymiarze przekraczającym 5 lat, kara 25 lat pozbawienia wolności oraz kara dożywotniego pozbawienia wolności. Rozstrzygającym argumentem za taką interpretacją jest *Rekomendacja Rec (2003)23 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich o wykonywaniu przez administracje więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności, przyjęta dnia 9 października 2003 roku*, która definiuje długoterminowego więźnia jako tego, który odbywa karę pozbawienia wolności sięgającą łącznie pięciu lat albo dłuższą⁴. Godność i podmiotowość w obszarze modelu postępowania z osadzonymi odbywającymi kary długoterminowe konkretyzuje zasada indywidualizacji, która ma odzwierciedlenie w przepisach *Rezolucji (76)2 Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 17 lutego 1976 roku w sprawie postępowania ze skazanymi na kary długoterminowe*. Warto przywołać także *Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom oraz Nie-ludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu CPT/Inf/E (2002) I – Rev. 2003*, w których umieszczono stosowny fragment dotyczący skazanych na dożywotnie lub długoletnie pozbawienie wolności⁵. Kolejny normatyw definiujący i precyzujący konkretne zabiegi penitencjarne przeznaczone dla tak szczególnej kategorii beneficjentów, odwołujący się w swoich zapisach do zasady indywidualizacji, to *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 roku, Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu*

---

ludzkich serc i umysłów. www.viktorfrankl.org (20.08.2023). Publikacje Viktora E. Frankla (edycje polskie): *Psycholog w obozie koncentracyjnym* (1962); *Psychoterapia dla każdego* (1978); *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei w otchłani Holokaustu* (2009); *Wola sensu. Podstawy i zastosowanie logoterapii* (2010); *Bóg ukryty. W poszukiwaniu ostatecznego sensu* (2012); *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej* (2017); *O sensie życia* (2021). Inne publikacje autora i bibliografia dostępne na stronie www.viktorfrankl.org.

³ E. Janiszewska-Talago, *Wykonywanie kar długoterminowego pozbawienia wolności*, Warszawa 1980, s. 5–6.

⁴ J. Warylewski, *Długoterminowe kary pozbawienia wolności – przyczynek do analizy statystycznej, jurydycznej i kryminologicznej* [w:] *Długoterminowe kary pozbawienia wolności. W teorii i praktyce*, red. W. Zalewski, Gdańsk 2015, s. 183.

⁵ K. Mrozek, *Skazani na kary długoterminowe w polskich jednostkach penitencjarnych* [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne*, red. A. Kwieciński, Warszawa 2013, s. 283.

11 stycznia 2006 roku, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny wykonawczy i Zarządzenie nr 19 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 roku w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych. Dokumenty te uznają w pełni, iż wobec skazanych na kary długoterminowe były, są i będą projektowane i wdrażane konkretne rozwiązania, które kładą znaczący nacisk na respektowanie zasady indywidualizacji oraz innowacyjności w oddziaływaniach penitencjarnych w kontekście procesu inkluzji społecznej⁶.

W ostatnich kilkudziesięciu latach podejmowano wysiłki na rzecz wdrożenia do praktyki penitencjarnej konkretnych programów mających na celu przygotowanie osadzonych do zgodnego z oczekiwaniem społecznym i normami prawnymi funkcjonowania po odbyciu kary pozbawienia wolności. Na szczególną uwagę zasługują projekty, których kluczowym obszarem są odwołania do rodziny jako integralnego segmentu aktywności człowieka. Dynamiczne czynniki ryzyka marginalizacji, piętna wykluczenia społecznego, stygmatyzacji oraz czynniki ochronne, tkwiące w systemie rodzinnym jako całości, dopełniają kanon strategii naprawczych z perspektywy oczekiwań społecznych. Tutaj szczególne miejsce w kreowaniu przestrzeni penitencjarnej, w kontekście kary długoterminowej, zajmuje podtrzymywanie i wzmacnianie więzi z rodziną. Przeciwdziała ono procesowi prizonizacji, minimalizuje społeczne skutki uwięzienia oraz determinuje poczucie sensu życia osadzonych⁷.

Rozwiązania prawne a działania na rzecz dzieci i ich rodzin doświadczających psychospołecznych skutków długoletniego uwięzienia

Szczególną i ważną dyrektywą prawną stanowiącą o innowacyjności konkretnych rozwiązań uwzględniających podtrzymywanie i wzmacnianie więzi rodzinnej w sytuacji, gdy matka i/lub ojciec odbywają karę pozbawienia wolności, jest *Zalecenie CM/Rec (2018)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich, dotyczące dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 4 kwietnia 2018 r.* i to-

---

⁶ M. Badowska-Hodyr, *What Works? Wolność – godność – tożsamość fenomenem w kontekście pracy z więźniami odbywającymi karę dożywotniego pozbawienia wolności* [w:] *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, red. M. Nielacna, J. Klimczak, Warszawa 2022, s. 681.

⁷ M. Badowska-Hodyr, *Uwięzione rodzicielstwo. Potencjał innowacyjnych rozwiązań penitencjarnych w kontekście społecznych zagrożeń i szans*, Rzeszów 2022, s. 90.

warządzające mu *Memorandum*, które są wynikiem kompleksowych prac Rady ds. Współpracy Penologicznej Europy oraz europejskiej sieci COPE *Children of Prisoners Europe – Dzieci Więźniów Europy*. Jest to dokument, który eksponuje i wzmacnia działania w najlepszym interesie dziecka w sytuacji uwięzienia rodzica: „Każde dziecko ma swoją godność. Dlatego w rzeczywistości prawnej dziecko powinno być postrzegane jako odrębna osoba, a nie jako mały dorosły, który nie zdążył jeszcze osiągnąć docelowego rozmiaru. W tym celu trzeba skończyć z traktowaniem dzieci jak miniaturowych wersji ich rodziców i rozprawić się ze stereotypem, według którego decyzje życiowe takich dzieci są zdeterminowane przez wybory ich rodziców”⁸. Dzieci, których rodzice odbywają karę pozbawienia wolności, karę długoterminową, doświadczają stygmatyzacji, cierpią ze względu na obciążenie emocjonalne związane z sytuacją uwięzienia rodzica, odczuwają także silne poczucie osamotnienia. Perspektywa procesu inkluzyjnej społeczności jest więc zdecydowanie szersza. Uwzględniać powinna szeroki kontekst funkcjonowania jednostki doświadczającej skrajnie długoterminowego uwięzienia, przestrzeń jej rodzinnego oraz społeczno-prawnego funkcjonowania. Doświadczenie potwierdza, że istotą kreowania penitencjarnych oddziaływań jest dopełnienie ich takimi, które wzmocnią sens życia osadzonych oraz adaptację do życia na wolności. „Najlepsi” więźniowie, najlepiej dopasowani do życia w więzieniu są bowiem najbardziej bezradni po wyjściu na wolność⁹.

W przywołanym dokumencie uszczegółowiono konkretne zalecenia dotyczące dzieci i ich rodziców osadzonych w zakładach karnych, biorąc pod uwagę fakt, iż:

- znaczna liczba dzieci ma rodziców, którzy odbywają karę pozbawienia wolności¹⁰;
- dzieciom, których rodzice odbywają karę pozbawienia wolności, przysługują prawa takie same jak wszystkim dzieciom;
- w sytuacji uwięzienia rodziców zarówno dzieci, jak i ich rodzice doświadczają trudności w utrzymaniu bliskich relacji rodzinnych, barier w prawidłowych kontaktach rodzinnych, stygmatyzacji, ograniczeń finansowych oraz deficytów w psycho-społeczno-prawnym funkcjonowaniu;
- pobyt w zakładzie karnym stanowić może dla dziecka sytuację trudną, traumatyczną, a miejsce spotkania, odwiedzin, może nie być odpowiednio przystosowane do spotkania rodzinnego;

⁸ *Przejsięcie z podejścia wymiaru sprawiedliwości „ślepego na dziecko” do wymiaru sprawiedliwości „przyjaznego dziecku” w sytuacji skazywania rodzica*, „Children of Prisoners Europe”, 2019, s. 3.

⁹ W. Osiatyński, *O zbrodniach i karach*, Poznań 2003, s. 202.

¹⁰ Obecnie szacuje się, że około 2,1 mln dzieci na terenie Europy ma rodzica odbywającego karę pozbawienia wolności, *Kampania społeczna „Not my crime, still my sentence / Nie moja wina, ale moja kara 2020”*, Probacja, <https://probacja.org/> (12.09.2021).

- relacje między dzieckiem a uwięzionym rodzicem nie zawsze są pozytywne i prawidłowe;
- podejmowanie i wzmocnianie działań sprzyjających łagodzeniu niekorzystnego wpływu pozbawienia wolności rodziców na dzieci oraz na kompetencje rodzicielskie będzie stanowić znaczące ogniwo zadbania w sposób szczególny o wrażliwość dzieci osadzonych rodziców, ich prawa i potrzeby oraz będzie istotnym punktem wyjścia do działań międzysektorowych, a także wielodyscyplinarnych krajowych strategii na rzecz ochrony i dobrostanu dzieci;
- kontakt pomiędzy dziećmi a ich osadzonymi rodzicami może pozytywnie wpływać na dziecko, osadzonego rodzica, kadre penitencjarną, w rezultacie na proces reintegracji społecznej, gdzie poszanowanie praw i potrzeb poszczególnych dzieci oraz właściwy kontakt z ich osadzonymi rodzicami będzie współgrać z zapewnieniem ładu, porządku i bezpieczeństwa w zakładzie karnym¹¹.

Przyjęciu powyższego zalecenia towarzyszyło opublikowanie szczegółowego *Memorandum wyjaśniającego*, które definiuje obecną sytuację dzieci i ich osadzonych rodziców. Dokument ten i jego formuła 56 wytycznych dla dobrych praktyk dotyczy dzieci, których rodzice odbywają karę pozbawienia wolności oraz niemowląt przebywających ze swoimi rodzicami w zakładzie karnym. Wartości, zasady oraz strategie zadbania o ich dobrostan zostały w następujący sposób doprecyzowane:

- we wszystkich sprawach dotyczących dzieci ich prawa, potrzeby i dobro powinno być priorytetem; dzieci, których rodzice odbywają karę pozbawienia wolności, nie popełniły przestępstwa i nie powinny być w żadnym przypadku traktowane jako będące w konflikcie z prawem na skutek czynów popełnionych przez ich rodziców lub czynów, których popełnienie zarzuca się ich rodzicom;
- wszystkim dzieciom, bez stosowania jakiegokolwiek formy dyskryminacji oraz niezależnie do statusu prawnego ich rodziców, gwarantuje się poszanowanie ich wszystkich praw, o których stanowią przepisy *Konwencji Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka*, w tym prawa do ochrony ich najlepiej pojętego interesu, prawa do rozwoju, prawa do poszanowania ich poglądów oraz prawa do utrzymywania regularnych relacji osobistych i bezpośrednich kontaktów z rodzicami;
- konieczne jest zagwarantowanie ochrony dla przysługującego dzieciom prawa oraz potrzeby emocjonalnego i stałego kontaktu z ich osadzonymi rodzicami, którzy to rodzice mają obowiązek i prawo do wykonywa-

---

¹¹ Zalecenie CM/Rec (2018)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 4 kwietnia 2018 r. na 1312 posiedzeniu Komitetu Delegatów Ministrów, Probacja, s. 1–2, <https://probacja.org> (10.09.2023).

- nia zadań związanych z rolą rodzica oraz do promowania, wzmacniania i dzielenia się pozytywnymi doświadczeniami ze swoimi dziećmi;
- dzieci, rodzice, rodzina, relacje pomiędzy rodzicem a dzieckiem oraz rola uwięzionego rodzica w takiej relacji wymagają szczególnego zaopiekowania i wsparcia przed, w trakcie i po zakończeniu okresu pozbawienia wolności; wszelkie strategie postępowania wspierające dzieci osadzonych rodziców oraz ich relacje z rodzicami powinny być podejmowane w taki sposób, aby nie dopuścić do stygmatyzacji i dyskryminacji tych dzieci;
  - podnoszenie poziomu świadomości, zmiana kulturowa i integracja społeczna są niezbędne do przewyciężenia uprzedzeń i dyskryminacji wynikających z uwięzienia rodzica¹²;
  - w każdym przypadku pozbawienia rodzica wolności szczególnie nacisk powinien zostać położony na skierowanie rodzica do zakładu karnego położonego w bliskiej odległości od miejsca, w którym przebywa dziecko;
  - personel penitencjarny zaangażowany w kontakt z dziećmi i ich osadzonymi rodzicami powinien być odpowiednio przygotowany w zakresie strategii, polityk i praktyk związanych z adekwatnym modelem postępowania penitencjarnego w tym zakresie;
  - widzenie powinno odbywać się w warunkach umożliwiających poszanowanie godności dziecka, jego prawa do prywatności, w tym powinny zostać zabezpieczone środki umożliwiające uzyskanie dostępu i odbywanie widzeń przez dzieci ze specjalnymi potrzebami;
  - w poczekalniach i salach widzeń w zakładach karnych powinno być wydzielone miejsce dla dzieci, w którym będą mogły czuć, że są bezpieczne, dobrze przyjęte, zaopiekowane i szanowane; widzenia w zakładzie karnym powinny zapewniać przestrzeń sprzyjającą zabawie i interakcji z rodzicem; jako ciekawe rozwiązanie, mające na względzie promowanie, utrzymanie, rozwijanie i wzmacnianie relacji rodzica i dziecka w warunkach jak najbardziej zbliżonych do wolnościowych, powinno się rozważyć zezwolenia na odbywanie widzeń w sąsiedztwie zakładu karnego;
  - aktywność w zakresie relacji dziecka i rodzica powinna obejmować również możliwość przedłużonego widzenia w zakładzie karnym z uwagi na specjalne okazje, jak np.: Dzień Matki, Dzień Ojca, czas świąt, wakacji oraz innych widzeń służących pogłębieniu relacji dziecka i rodzica; powinny one odbywać się oprócz regularnych widzeń; personel penitencjarny powinien dołożyć wszelkich starań, by warunki takiego widzenia były zbliżone jak najbardziej do pozainstytucjonalnych poprzez mniej formalny ubiór funkcjonariuszy;

---

¹² *Ibidem*, s. 5.

- należy nie tylko umożliwić osadzonym rodzicom utrzymywanie bliskich kontaktów i relacji z dziećmi, ale także powinno się wdrożyć specjalne środki w celu motywowania osadzonych rodziców do utrzymania regularnych i wartościowych kontaktów z ich dziećmi, zabezpieczając w ten sposób rozwój ich dzieci; ograniczenia w kontaktach osadzonych z ich dziećmi powinny być wprowadzane wyłącznie w wyjątkowych przypadkach, na najkrótszy możliwy okres, tak aby złagodzić negatywne skutki rzeczonych ograniczeń w odniesieniu do dzieci i zapewnić ochronę prawa dzieci do emocjonalnej i stałej więzi z osadzonym rodzicem;
- matkom, odbywającym karę pozbawienia wolności, należy zapewnić prawidłową opiekę zdrowotną w okresie prenatalnym i postnatalnym, stosowne informacje i wsparcie; kobietom w ciąży należy umożliwić urodzenie dziecka poza zakładem karnym; akt urodzenia dziecka nie może zawierać informacji, że dziecko przyszło na świat w zakładzie karnym;
- należy stworzyć multidyscyplinarne oraz wieloinstytucjonalne grupy eksperckie, z włączeniem dzieci mających rodziców odbywających karę pozbawienia wolności, których zadaniem będzie ocena sposobu, w jaki dzieci doświadczają izolacji penitencjarnej rodzica, kontaktów i relacji z nim; stanowić to będzie wartościowy materiał, który posłuży do opracowania propozycji korekty obecnych praktyk i postępowania penitencjarnego w sytuacji uwięzienia rodzica;
- należy systematycznie zbierać dane dotyczące sytuacji dzieci i ich uwięzionych rodziców ze źródeł takich, jak zakład karny, instytucje chroniące prawa dziecka, publikować je, uwzględniając dobre i wartościowe praktyki w przestrzeni kontekstu penitencjarnego, tak bardzo wymagającego zaopiekowania;
- należy zapewnić finansowanie wspierające badania naukowe obejmujące tematykę dzieci i ich rodziców odbywających karę pozbawienia wolności, tematykę dzieci przebywających w zakładzie karnym z ich uwięzionymi rodzicami, aby przyczynić się do rozwoju polityk i promocji dobrych praktyk w regionie w perspektywie procesu readaptacji i reintegracji społecznej¹³.

Zalecenie i uzupełniające je memorandum są rezultatem wielomiesięcznych prac Rady ds. Współpracy Penologicznej Europy oraz europejskiej sieci Children of Prisoners Europe. Istotą dyskusji, przemyśleń, wnikliwych obserwacji i intensywnych prac jest silne przekonanie o wadze problemu uwięzionych rodziców i ich dzieci, braku świadomości społecznej w kwestii tego problemu oraz konstytutywnej potrzebie działania w najlepszym interesie dziecka w sytuacji izolacji penitencjarnej jego rodzica¹⁴.

¹³ *Ibidem*, s. 5–15.

¹⁴ M. Badowska-Hodyr, *Uwięzione...*, s. 119.

Podtrzymywanie i wzmacnianie kontaktu z rodziną z perspektywy osadzonych długoterminowych

W tej części artykułu zaprezentowany zostanie znaczący dla praktyki penitencjarnej oraz kreowania przestrzeni inkluzji społecznej immunologiczny, ochronno-obronny mechanizm rodzinny. Doprecyzuje go jeden z obszarów projektu badawczego „Więzienne rodzicielstwo. Rodzice i ich dzieci w przestrzeni penitencjarnej”, zrealizowanego w latach 2014–2017 na terenie jednostek penitencjarnych Republiki Czeskiej oraz Polski. Badania prowadzono w ramach dotacji podmiotowej służącej rozwojowi potencjału badawczego Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego. W połowie 2014 roku przeprowadzono badania wśród kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym Světla nad Sazavou, a w połowie 2015 roku wśród mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym Straž pod Ralskem w Republice Czeskiej. Drugą część materiału badawczego zebrano w latach 2015–2017 na terenie jednostek penitencjarnych Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej (OISW) w Rzeszowie, Krakowie, Lublinie, Wrocławiu i Warszawie. Badania przeprowadzone zostały za zgodą dyrektorów zakładów karnych oraz osadzonych, którzy uczestniczyli w badaniach w warunkach dla nich bezpiecznych i gwarantujących pełną anonimowość. Z 311 kwestionariuszy wybrano 177 wypełnionych przez osadzonych długoterminowych, mających na wolności dzieci w wieku nieprzekraczającym piętnastego roku życia¹⁵. Zamieszczone w tabeli 1 zestawienie odzwierciedla kategoryzację respondentów.

Tabela 1. Struktura badanej populacji osadzonych odbywających kary długoterminowe (n = 177) pod względem klasyfikacji oraz terenu eksploracji

Wyszczególnienie		Liczebność	%
1		2	3
Rodzaj zakładu karnego	dla pierwszy raz karanych	104	58,8%
	dla młodocianych	0	0,0%
	dla recydywistów	73	41,2%
Typ zakładu karnego	zamknięty	70	39,5%
	półotwarty	105	59,3%
	otwarty	2	1,1%
System odbywania kary pozbawienia wolności	zwykły	41	23,2%
	programowego oddziaływania	130	73,4%
	terapeutyczny	6	3,4%

¹⁵ Eadem, *Ku reintegracji. Rodzina w perspektywie procesu indywidualizacji oddziaływań penitencjarnych wobec osób odbywających kary długoterminowe*, „Ethos”, 2018, nr 122, s. 323.

1		2	3
Jednostka penitencyjarna (teren eksplo-racji)	AŚ Nisko (OISW Rzeszów)	13	7,3%
	ZK Jasło (OISW Rzeszów)	18	10,2%
	ZK Rzeszów (OISW Rzeszów)	22	12,4%
	AŚ Warszawa-Grochów (OISW Warszawa)	6	3,4%
	AŚ Kielce (OISW Kraków)	5	2,8%
	ZK Kraków Nowa Huta (OISW Kraków)	8	4,5%
	AŚ Lublin (OISW Lublin)	6	3,4%
	ZK Nr 1 Wrocław (OISW Wrocław)	1	0,6%
	Světlá nad Sázavou (Czechy)	57	32,2%
Stráž pod Ralskem (Czechy)	41	23,2%	

Źródło: badania własne.

Uzyskany w trakcie kwerendy materiał empiryczny uwypuklił istotne dla praktyki penitencyjnej oraz procesu inkluzji społecznej parametry funkcjonowania osadzonych doświadczających długoletniej izolacji więziennej. Osadzeni długoterminowi w aspekcie funkcjonalnym odczuwają bardzo mocno utratę więzi z rodziną, w aspekcie przestrzenno-czasowym¹⁶ – poczucie nudy i bezsenność, w aspekcie zdrowotnym – dolegliwości wegetatywne, w aspekcie społecznym¹⁷ – poczucie osamotnienia oraz poczucie winy i wstydu w związku z popełnionym czynem karalnym (zob. tabela 2).

Tabela 2. Dolegliwość kary pozbawienia wolności z perspektywy badanej populacji osadzonych odbywających kary długoterminowe (n = 177)

Wyszczególnienie		Liczebność	%
1		2	3
Subiektywnie odczuwane dolegliwości uwięzienia*	Aspekt funkcjonalny*		
	utrata więzi z rodziną	146	82,5%
	wymóg podporządkowania regulaminowi	12	6,8%
	ubóstwo barw	20	11,3%
	pełna kontrola zachowania, ingerowanie we wszystkie obszary życia	27	15,3%
	ograniczony kontakt ze światem zewnętrznym	83	46,9%
	ograniczenie swobody decyzji i działania	51	28,8%
	brak poczucia bezpieczeństwa	14	7,9%
	lęk przed wyjściem na wolność	18	10,2%
	Aspekt przestrzenno-czasowy*		
	funkcjonowanie na niewielkiej ograniczonej przestrzeni	25	14,1%
bezsenność	39	22,0%	

¹⁶ M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencyjarna*, Warszawa 2001, s. 297–304.

¹⁷ S. Grzesiak, *Praca penitencyjarna z więźniami seniorami*, Wrocław 2013, s. 31.

	1	2	3
	podejrzliwość	22	12,4%
	nuda	40	22,6%
	bezsilność	17	9,6%
	Aspekt zdrowotny*		
	częste bóle głowy	26	14,7%
	częste bóle brzucha	7	4,0%
	częste bóle żołądka	4	2,3%
	wzmóżony popęd seksualny	9	5,1%
	Aspekt społeczny*		
	poczucie winy i wstydu w związku z popełnionym czynem karalnym	111	62,7%
	poczucie napiętnowania społecznego	24	13,6%
	poczucie osamotnienia	130	73,4%
Minimalizacja dolegliwości uwięzienia*	widzenia z bliskimi	129	72,9%
	widzenia z dzieckiem/dziećmi	101	57,1%
	możliwość odbywania kary pozbawienia wolności z dzieckiem/dziećmi	9	5,1%
	rozmowa z wychowawcą	17	9,6%
	opieka psychologa	14	7,9%
	opieka terapeuty	10	5,6%
	opieka kapelana	6	3,4%
	zajęcia k-o	23	13,0%
	zajęcia sportowe	18	10,2%
	nauka	18	10,2%
	praca	73	41,2%
	przepustki	54	30,5%

* pytania wielokrotnego wyboru

Źródło: badania własne.

Dla optymalnego modelu postępowania penitencjarnego istotne są konkretne parametry w kontekście wartości rodziny, kluczowe dla procesu inkluzji społecznej oraz odporności jednostki doświadczającej długoletniego uwięzienia na czynniki zagrażające i zakłócające. Przestrzeń społeczno-prawna i instytucjonalna otaczająca rodzinę warunkuje jej odporność i zdolność przystosowawczą do konstruktywnych i wartościowych zmian. Realizując projekt badawczy „Więzienne rodzicielstwo. Rodzice i ich dzieci w przestrzeni penitencjarnej”, zwrócono uwagę na walory kontaktów z bliskimi i dziećmi w kontekście kary długoterminowej (zob. tabela 3). W odczuciu osadzonych odbywających kary długoterminowe rodzina determinuje poczucie sensu życia oraz potrzebę zaangażowania jednostki w aktywność konstruktywną społecznie. To ważne aspekty kreowania penitencjarnego z perspektywy procesu inkluzji społecznej, w kontekście sprawiedliwości naprawczej.

Tabela 3. Kontakty z bliskimi i dziećmi z perspektywy badanej populacji osadzonych odbywających kary długoterminowe (n = 177)

	Wyszczególnienie	Liczebność	%
Relacje, kontakty, uczucia w odniesieniu do bliskich i dzieci*	Formy kontaktu z bliskimi*		
	korespondencja	146	82,5%
	rozmowy telefoniczne	129	72,9%
	widzenia w zakładzie karnym	102	57,6%
	przepustki	17	9,6%
	Skype	1	0,6%
	Uczucia, emocje towarzyszące bezpośrednim kontaktom z bliskimi*		
	radość z bezpośredniego kontaktu	105	59,3%
	szczęście	83	46,9%
	dotają siły i wsparcia	110	62,1%
	tęsknota	53	29,9%
	wstyd	69	39,0%
	niepokój, uczucie pustki	11	6,2%
	wyrzuty sumienia	58	32,8%
	bezzradność	24	13,6%
	Formy kontaktu z dziećmi*		
	korespondencja	128	72,3%
	rozmowy telefoniczne	116	65,5%
	widzenia w zakładzie karnym	84	47,5%
	przepustki	18	10,2%
	Skype	4	2,3%
	Uczucia, emocje towarzyszące bezpośrednim kontaktom z dziećmi*		
	radość z bezpośredniego kontaktu	99	55,9%
	szczęście	86	48,6%
	dotają siły i wsparcia	100	56,5%
	tęsknota	71	40,1%
	wstyd	57	32,2%
	niepokój, uczucie pustki	9	5,1%
	wyrzuty sumienia	68	38,4%
	bezzradność	31	17,5%
przygnębienie, że nie mogą być rodzicem na co dzień	68	38,4%	
poczucie straconych chwil/szczera chęć powrotu do domu	42	23,7%	

* pytania wielokrotnego wyboru

Źródło: badania własne.

Zakończenie

Godność i podmiotowość są znaczące dla rodzinnej, społeczno-prawnej, jak i instytucjonalnej przestrzeni funkcjonowania jednostki. Według Józefa Tischnera, godność i podmiotowość jednostki są wartościami, które się widzi i czuje, ale o których trudno jest mówić¹⁸. W kontekście długoletniego uwięzienia znaczący będzie tutaj kontekst praw człowieka i nadziei. W sytuacji beznadziei i bezsilności, którymi naznaczona jest kara długoterminowa, nadzieja daje siłę przetrwania i wyzwala zdolność do pozytywnego działania. Jest autoteliczną i podstawową wartością, dzięki której jednostka w dramatycznych momentach, w bólu i cierpieniu zachowuje sens życia¹⁹.

Potencjał, którym dysponuje rodzina, mimo że w sytuacji długoletniej izolacji więziennej, implikuje rozwinięcie niezwykle ważnych umiejętności społecznych z bardzo silnym ładunkiem emocjonalnym. Jego wzmocnienie w obszarze prospołecznych umiejętności generować będzie wsparcie w sytuacjach kryzysowych, pozwoli na wypracowanie procedur, by szybko i skutecznie docierać do każdego ognia rodzin będących w kryzysie, rodzin, w których jedno lub oboje z rodziców doświadczają uwięzienia²⁰.

Bibliografia

- Badowska-Hodyr M., *Ku reintegracji. Rodzina w perspektywie procesu indywidualizacji oddziaływań penitencjarnych wobec osób odbywających kary długoterminowe*, „Ethos”, 2018, nr 122.
- Badowska-Hodyr M., *Rodzice-więźniowie w przestrzeni penitencjarnej* [w:] *Konteksty kreowania przestrzeni polskiego więzienia*, red. D. Rondalska, M. Kalaman, Kalisz 2014.
- Badowska-Hodyr, *Uwięzione rodzicielstwo. Potencjał innowacyjnych rozwiązań penitencjarnych w kontekście społecznych zagrożeń i szans*, Rzeszów 2022.
- Badowska-Hodyr M., *What Works? Wolność – godność – tożsamość fenomenem w kontekście pracy z więźniami odbywającymi karę dożywotniego pozbawienia wolności* [w:] *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, red. M. Nielaczna, J. Klimczak, Warszawa 2022.
- Ciosek M., *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Warszawa 2001.
- Frankl V.E., *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej*, Warszawa 2017.
- Grzesiak S., *Praca penitencjarna z więźniami seniorami*, Wrocław 2013.

¹⁸ J. Mariański, *Godność ludzka w kontekście społecznym*, Lublin 2017, s. 18.

¹⁹ B.M. Nowak, *[Nie] skazani na wykluczenie*, Warszawa 2020, s. 207.

²⁰ M. Badowska-Hodyr, *Rodzice-więźniowie w przestrzeni penitencjarnej* [w:] *Konteksty kreowania przestrzeni polskiego więzienia*, red. D. Rondalska, M. Kalaman, Kalisz 2014, s. 220–221.

- Janiszewska-Talago E., *Wykonywanie kar długoterminowego pozbawienia wolności*, Warszawa 1980.
- Kampania społeczna „Not my crime, still my sentence / Nie moja wina, ale moja kara 2020”, Probacja, <https://probacja.org/> (12.09.2021).
- Mariański J., *Godność ludzka w kontekście społecznym*, Lublin 2017.
- Mrozek K., *Skazani na kary długoterminowe w polskich jednostkach penitencjarnych* [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne*, red. A. Kwieciński, Warszawa 2013.
- Nowak B.M., *[Nie] skazani na wykluczenie*, Warszawa 2020.
- Osiatyński W., *O zbrodniach i karach*, Poznań 2003.
- Przejście z podejścia wymiaru sprawiedliwości „ślepego na dziecko” do wymiaru sprawiedliwości „przyjaznego dziecku” w sytuacji skazywania rodzica, „Children of Prisoners Europe”, 2019.
- Warylewski J., *Długoterminowe kary pozbawienia wolności – przyczynek do analizy statystycznej, jurydycznej i kryminologicznej* [w:] *Długoterminowe kary pozbawienia wolności. W teorii i praktyce*, red. W. Zalewski, Gdańsk 2015.
- Zalecenie CM/Rec (2018)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 4 kwietnia 2018 r. na 1312 posiedzeniu Komitetu Delegatów Ministrów, Probacja, <https://probacja.org/> (10.09.2023).

Legal solutions in the area of maintaining and strengthening ties with the family in the context of long-term inmates and the dignity and subjectivity of the individual

Abstract

The situation of long-term imprisonment is an area requiring intensive exploration. A special complement to this issue are the relevant legal regulations, which determine the uniqueness of a specific, optimal model of penitentiary proceedings in the context of a long-term penalty. The family will provide significant support for the process of change, correction and reevaluation, as it ensures comprehensive and coherent activities that build the future of the individual from the perspective of the social inclusion process.

Keywords: long-term punishment, bond with family, dignity, subjectivity, meaning of life